

Orbán László

**Egy paródia paródiájának paródiája
(Csokonai, Kazinczy, Döbrentei)***

Szövegközlés

[Döbrentei Gábor]

Jelenlét.

Caput IV^{tum} secundum Marcum.¹ Qua mensura metimini, vobis ab aliis metiet[ur] et adjicietur vobis qui auditis.

Károlyi Gáspár fordítása Utrechtben 1792. A' minémü mértékkal mértek, ollyannal mérik egyebek ti nektek, és bővebben mérik nektek kik haljátok.

Csokonai dús erére
Himfy bájló énekére
Bersenyi mély láng-tüzére
Döbrentei hív fényére
Virág 's Endre szép lelkére²
Tollaginak költőjére³
Czuczor fellengőségére
Vörösmarty nagy röptére
Elmés Fáynk szeszélyére.
'S egy már holtnak sok ik-jére,
Egy⁴ Professzor rossz versére
Kolomposi⁵ hős gögijére
Spectabilisi mérgére
Philologusi dölyfére
Nem érdemlett epéjére
Külföld szagu szép styljére
Trónról jövő beszédére
Már porrá lett Onkelére
Szét olvadó Szonettjére
Fosztott lopott tővisére
Kinyalt jeges fagy rímjére
Mikrologi szemetjére
Minap megírt életére

---

* A publikáció az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport (2006 TKI 207) és az OTKA (K 81585) támogatásával készült.

¹ Caput IV^{tum} secundum Marcum. (lat.): 4. fejezet Márk szerint.

² Virág szelíd nagy lelkére / Endre lelkes erejére [Beszúrás a lap szélén 90°-kal elforgatva, de az eredeti sor nincs törölve.]

³ [E sor utólag beírva, más tintával.]

⁴ <'S> egy [A törlés után a nagybetű emendálva.]

⁵ <'S> Kolomposi [Verseghy Ferenc névtelenül megjelent műve: *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely urnak, mostoha ükömrül kedves uram bátyámnak víg élete és nevetséges vélekedései...*, Pest, 1804–1805, 2 kötet.]

Mímelkedő geniejére⁶
Kaponyássá⁷ tömjénére
'S Adolf Bácsmegyeségére⁸
Esküszöm, Parnassz hegyére
Ha felteszik ki dől félre
Mert olly szűk ott a' ponk⁹ tére
Hogy legördül majd szélére¹⁰
Az lesz Hetyke-petyke¹¹ bére
Hogy kaczagnak lökésére.

Januarius 19^{dikén} 1829.

A szövegről

A fenti szöveg Döbrentei Gábor kézírásában található meg Kazinczy Ferenc kézírathagyatékában.¹² A kézírattári borítéklap azonosította a kézírást,¹³ de más, bizonyosan Döbrentei által írt szövegekkel is összevetettük,¹⁴ így bizonyos, hogy valóban Döbrentei írta le e gúnyverset. A szövegben szerzői, szöveget átíró javítások találhatóak a leíró kezétől, ezért az is bizonyos, hogy Döbrentei nemcsak lejegyzője, hanem szerzője is a szövegnek, habár a vers magát Döbrenteit is megnevezi.

A keletkezés idejét nemcsak a keltezés teszi egyértelművé, hanem a vers utalásai is. A „Minap megírt életére” sor Kazinczy Pályám' *Emlékezete* című önéletírására utal, amelynek az utolsó részlete a Tudományos Gyűjteményben 1828 decemberében jelent meg.

A szöveg utalásainak egy része feltételesen, más része egyértelműen Kazinczy ellen irányult. A „Spectabilisi mérgére / Philologusi dölyfére / Nem érdemlett epéjére / Külföld szagu szép styljére / Trónról jövő beszédére” az előbbi csoportba, míg az „onkel” (az 1827-ben elhunyt nagybácsi, Kazinczy Péter), a „szonett” (Kazinczy *Az én boldogítóm* c. művét tartotta a legelső magyar szonettnek), a „tövis” (*Tövisek és Virágok*), vagy a „Bácsmegyey” az utóbbiba sorolhatók.

Egy megromlott barátságról: Kazinczy és Döbrentei

Döbrentei Gábor (1785–1851) 1804-től levelezett Kazinczyval, az ő ajánlásával lett 1808-ban gróf Gyulai Lajos nevelője. 1809. aug. 25-én találkoztak először Széphalmon, amiről Kazinczy elragadtatott beszámolót írt Cserey Farkasnak 1809. aug. 31-én.¹⁵ Döbrentei 1814-ben kiadta a kolozsvári Erdélyi Muzéumot. Bíró Ferenc szerint Döbrentei neológia iránti fenntartásai miatt már „1815-ben éles nézeteltérések támadnak közöttük, de a feszült

---

⁶ geniejére / <Izéjének ízéjére>

⁷ [Bizonytalan olvasat.]

⁸ Bácsmegye-<i>ségére

⁹ ponk (rég.): kisebb domb, halmocska.

¹⁰ szélére / <Honnan kapja tenyerére / És ha fellöki tetejére>

¹¹ Hetyki-petyki [Átírás, bizonytalan olvasat.]

¹² Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézírattára (továbbiakban: MTAKK), Lev. 4r 27.

¹³ „Jelenlét. Döbrentei Gábortól. Saj. Kézirat. 1829. jan. 19. 8-r 2 lev. Rev. 1953 II. 6.”

¹⁴ A kézírás azonosításához az MTAKK K 671, 62b, 66b jelzetten található Döbrentei-szövegeket választottam.

¹⁵ KazLev, 6/1540. (KazLev=KAZINCZY Ferenc levelezése, I–XXI, kiad. VÁCZY János, Bp., MTA, 1890–1911. Dolgozatunk a „kötet/levélszám”-ot adja meg, mindkettőt arab számmal.)

időszakok mindig békekötéssel érnek véget. A neológia körüli vitáknak nem is az ő lapja, hanem az 1817-ben létrehívott *Tudományos Gyűjtemény* lesz a fóruma.”¹⁶

1816-os erdélyi utazásán Döbrentei barátként fogadta és kísérte Kazinczyt, többek között a nagyszebeni Bruckenthal-féle képtárba. Kazinczy 1818-ban közzétett egy részletet a készülő *Erdélyi Leveleiből*, amelyben beszámolt arról, hogy Döbrentei két festményt nem ismert fel: „D. egy vásznan tollas állatokat láta meg, 's csudálá a' festő' ügyességét 's elfáradhatatlan gondjait a' tollakon. Tudni akará a' Mívész' nevét. [...] Elfelejtve magamat, megszólalék, [...] én a' darabot Hondekoeterének nézem. [...] Barátim' álmélkodásokat nevelte az, hogy midőn egy más érthetetlen darabot néztek, 's D. ismét tudni akará a' Mívész' nevét, én azt Breugelnek [!] mondtam.”¹⁷

Ezt sértőnek találta Döbrentei: „a mint gróf Gyulay Lajos, Döbrentei tanítványa, ennek »Kiadatlan Naplójegyzései« közt megemlíti, mélyen neheztelt és panaszosan duzzogott a kicsinyítő bemutatás miatt. Ettől az időtől fogva aztán előbb simán, később ingerültebben kikelt Kazinczy ellen.”¹⁸ Nem lehetetlen Széchy Károly feltételezése, hogy a két irodalmár baráti viszonyát a személyes találkozáskor tapasztalt esendőség nyilvános kibeszélése rontotta meg.¹⁹ E feltételezés összhangba hozható Bíró Ferenc véleményével, aki szerint az 1815 után elmérgesedő viták háttérben nemcsak eltérő eszméket, hanem „sokkal inkább személyes, ízlés- és temperamentumbéli okokat kell feltételezni. [...] Az 1820-as évek első felében távolodott el végleg Kazinczytól.”²⁰

Az 1820-as évek közepén Kazinczy már személyeskedő hangon támadta Döbrenteit levelezésében: „Én kevélykedve olvastam barátomnak dolgozását, 's bizonyosan nem a' Döbrentei érzésével, ki vagy nem az, a' minek apostasiája mutatja, vagy dicsérete üres hang. Én apostasiáján fel nem akadok; ismerem ötöt jól; 's tisztelem az érzést, a' vélekedést, mellynek sokszor okai sem vagyunk. De sajnálom, hogy ez a' barátunk magának kedvetlenségeket akarva csinál. Mert ő vígyázóbb, mint hogy afféle rajta akaratián kívül történhessék.”²¹

Az *Erdélyi Levelek* rejtett utalása, a baráti levelezés korlátozott nyilvánossága után 1827-től a sajtó nyilvánossága elé került ellentétük. Az *Élet és Literatura* 1827-ben részleteket közölt Döbrentei és Kölcsey Ferenc 1813–17-es levelezéséből. Kazinczy erre cikket írt, amire viszont Döbrentei tett megjegyzéseket: *Jegyzetek Kazinczy vitatásaira*.²² 1829-re az egykori barátok között meghökkentően éles hangú vita bontakozott ki, és ekkor, 1829 januárjában keletkezett a fenti gúnyvers is. Nem tudjuk, hogy mikor került Kazinczyhoz e paródia, de Kazinczy a keletkezése idején Pesten volt, a felesége öröksége miatt indított per ügyeit intézte 1828. dec. 1.–1829. márc. 31. között. Talán az 1829. április 2-án Döbrenteinek írt levél kemény hangja már e gúnyversnek is köszönhető:

„A' magyar Clavigónak.

¹⁶ BÍRÓ Ferenc, *A legnagyobb pannaháború*, Bp., 2010, 442.

¹⁷ KAZINCZY Ferenc, *Az Erdélyi Szászok. – Gubernátor Bárá Bruckenthal Sámuelnek Bibliothecája, Kép-Gyűjteménye. (Kazinczynak Erdélyi Leveleiből.)*, Tudományos Gyűjtemény, 1818/8, 109–110.

¹⁸ SZÉCHY Károly, *Kazinczy és Döbrentei (Régi pör új megvilágításban)*, Erdélyi Múzeum Egylet, 1889, 524. (http://epa.oszk.hu/01900/01921/00028/pdf/ebm_1889_06_520-530.pdf)

¹⁹ Hasonló forgatókönyvet láthatunk Kazinczy és (Pázmándi) Horváth Endre viszonyában is: a pannonhalmi útleírás miatt viszonyuk végleg megromlott, amikor is Kazinczy azt írt róla, hogy „lelke elevensége egészen elhagyta; ritkán lobban dévajságra, vagy csak erővel”. Esetükben is kimutatható a feszültség már korábbról, hiszen Kazinczy a Füredi Vida álnév alatt őt sejtette Kisfaludy Sándor helyett. (KAZINCZY Ferenc, *Kazinczy Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra*, Pest, 1831.)

²⁰ BÍRÓ Ferenc, *A legnagyobb pannaháború*, Budapest, 2010, 442–443.

²¹ KazLev, 19/4541, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1825. okt. 27.

²² *Élet és Literatura*, 1827/10, 354–386.

Te engem úgy hurczolgatsz mint Nyelvtörőt, mint Czivakodót. Hiszem hogy igazán Nyelvtörőnek nézsz; ismerlek, 's vártam azt tőled, de az engem nem bánt: hogy irigy Czivakodónak nézhetnél, nem hihetem; ismered forró keblemet, melly az igaz érdemet, ha ifjú, ha szegény emberben találja is, örvendő vallja érdemnek, 's az illyennek még kevélykedik barátságával; az efféle vádat eredeti bűnöd téteti veled, melly hajlékonyá tész azt a' színt játszanod, a' mit céljaid kívánnak, a' ritkán tiszták. Téged elszédíte az a' magad által is reményleni soha nem mert nagyság, hova mesterségeid juttatának el, nem érdemeid. De miként feledheted te, hogy az én hajlandóságom nélkül legfeljebb is egy falusi Papocska levél vala, nem nagy talentumod 's talán még kevesebb tudománykád többet nem igen ígérhetének; vagy mint testvérid Vas- és Bors-áros? Minekutána Septemberben rád ordítám a' mit szemtelen garázdaságod belőlem kisajtol, most pedig nyomtatásban rád hányt szabdalásim rád ijeszthetének, nem tartok többé hogy pályámon beléd lehessen botlanom: de tőled annál inkább várhatom, hogy a' mit ellenem rég ólta üzsz, 's már Pozsonyban is, most még dühösebben fogod. Itt vagyok tehát, elszánva mindenre, nevezetesen arra, hogy véres betűkkel festem homlokodra a' mit érdemlesz, ha elégtételt nem kapok – azt a' fogadást, hogy gaz suttogásid nekem és azoknak, a' kiket én tisztetek, szeretek, békét hagynak.

Pesten, Ápríl. 2d. 1829.

Beaumarchais.”²³

Gúnyversek sorozata

A fenti kegyetlen levélben Kazinczy, egyebek mellett, „színt játszás”-sal vádolja Döbrenteit – miközben maga is egy Goethe-tragédia szerepében szólalt meg.²⁴ Talán véletlen egybeesés, de a Döbrentei-gúnyvers is színt játszott: egy Kazinczy verset parodizált, annak jelmezét és kellékeit (versformáját, szerkezetét, rímelését és logikai felépítését) vette magára. Különös módon, maga a Kazinczy-vers is paródia volt: egy Csokonai-verset parodizált, annak jelmezét és kellékeit vette magára. A keletkezéstörténeti sor legelején álló vers – a Csokonaié – értelemszerűen nem lehet paródia, de ironikus olvasásra nyitott szövegnek bizonyult – talán a szerző vélhető szándéka ellenére is.²⁵

Nagy Gábor (1770–1861) debreceni ügyvéd 1817-ben egy „pajkos Epigrammát” kapott barátjától, Kazinczytól:

„Imhol egy pajkos Epigramma a' Töv. és Virágokba.

JÖVENDŐLÉS.

Hony soit qui mal y pense.

Hős Mihályunk karvasára, (Csokonai) Vitéz.

Patikaszag babérijára,

Sustorogó Ódájára,

---

²³ KazLev, 21/4989 (a levelet MTAKK M. Irod. Lev. 4r 27. lelőhelyű kéziratához javította: Hász-Fehér Katalin). Kazinczy és Döbrentei a továbbiakban még 1830-ban az ún. Conversations Lexicon-i pörben, 1831-ben a Magyar Tudós Társaság (az Akadémia) titkári tisztsége miatt kerültek összeütközésbe – utóbbit Kazinczy ellenében (is) nyerte el Döbrentei.

²⁴ Goethe *Clavigo* c. tragédiája Pierre-Augustin Caron Beaumarchais francia színműíró önéletrajzi témájú műve alapján készült, így a Goethe-darab szereplője is Beaumarchais nevét viseli. A darabot Kazinczy 1794-ben fordította le, de csak 1815-ben a *Kazinczy Ferencz' Munkáji*, 5. kötetében jelent meg, Pesten.

²⁵ A gúnyversek e sorozatára, továbbá Kazinczy paródiájának szövegforrásaira és szövegváltozataira Debreczeni Attila hívta fel a figyelmet. Segítségét ezúton is köszönöm.

Békegeres Épósára,
Tisztos Crimen Raptusára,
Rossz órájú Gersonára,
Tempefői bajnokjára,
Amazon szűz vén lányára,
Mátrónásúlt Dorisára,
Kérdéseknek kérdésára,
Füstölt galád kis nagyjára,
Esküszöm, te nem sokára
Felhágysz, csak nézz e' példára,
A' homoksík' Tátrájára,
'S Csombók Jankó 's Csombók Sára
Szát szemet tát a' csudára.

Nem Csokonait bántom én, hanem azokat, a' kik azt imitálják Csokonaiban, a' mit nem kell, és a' mit Cs. maga is kitörlene, ha életben volna. Ezen Epigrammába senkire sincs célzás. Csombók Jankó úgy personificálja a' Poocs András ízlésű embereket, mint John Bull az Anglusoknál a' honn vad népét."²⁶

Kazinczy utolsó mondataiban, vagyis hogy nem Csokonait akarja bántani, nem lehet most (e levél keretein belül) kételkedni. Nagy Gábor egykor Csokonai diáktársa és bizalmas barátja volt, akit biztosan nem akart megbántani vagy fölzaklatni Kazinczy, hiszen éppen hogy vigasztalta a feleségét gyászoló barátját. A levél ugyanis így kezdődik:

„Nem feleltem a' gyászos hírt hozó levélre, mert mindég azt reménytettem, hogy szíves részvételemet élő szóval fogom magyarázhatni. Az Urat, nagy érdemű kedves barátom, rettenetes csapás érte; én ennél rettenetesebbet nem ismerek. Ha ez öt esztendővel történt volna később, a' Kisasszony valamennyire kipótolhatta volna kedves anyjának nem létét, mind a' ház terheinek viselésében, mind atyja 's testvére körül való gondjai által. – Elnémúlok, 's az minden óhajtásom, hogy a' Sors az Urat kedves gyermekeinek, ezeket pedig az Úrnak javokra, örömekre tartsa-meg, 's ezt a' kipótolhatatlan veszteséget pótolja-ki egyéb szerencsékkel.”

Két héttel később egy másik barátjának, Dessewffy Józsefnek is elküldte Kazinczy „pajkos Epigrammáját”, immár a keletkezés körülményeit is megírva:

„Olvastad e Dombi Mártonnak Csokonaiját? Az ó és új ízlés, az ó és új Magyarország úgy egyesítetett benne, hogy az Olvasó kénytelen nevetni, káromkodni. Sok ifjaink ezen a' pályán indulnak. Ezen Munkában vagyon Csokonainak egy versezete, mellynek minden sorát – – *ára* rím rekeszti-be. Megszállta a' pajkosság, 's Csokonainak szerencsétlen darabjaiból, szavaiból ezt csináltam a' mi itt következik. Az egész nemet bántom, nem senkit is külön fogva, 's erre mutat az Angliai térdkötő' Devize. [Itt következik a „JÖVENDŐLÉS.” szövege – O. L.]”²⁷

²⁶ KazLev, 15/3479, Kazinczy – Nagy Gábornak, Széphalom, 1817. 08. 16. A verset Gergye László kiadása *Egy rossz követőhöz* címen közli (KAZINCZY Ferenc *Összes költeményei*, [RMKT, XVIII. század, II.], s. a. r. GERGYE László, Bp., 1998, 133–134). Elsőként 1829-ben jelent meg az Aurorában (Gergye jegyzete: i. m., 366). Több kézírata is fennmaradt, ezek kisebb-nagyobb mértékben el is térnek egymástól, ill. a közölt szövegtől: MTAKK K 642, 64a (70a) (1828); MTAKK K 622, 131b; Ráday Gyűjtemény Szemere Tár, I–II. pótkötet, 127, 139.; Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Quart. Hung. 1238, 34a. (Debreczeni Attila adatai.)

²⁷ KazLev, 15/3483, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1817. 08. 30. A levélben jegyzetekkel is szolgált Kazinczy: „Hős Vitéz Mihály – karvas rossz hegedű – bábér [!]. E' szót Cs. a' poetai laurusra vette,

Itt is hangsúlyozta Kazinczy, hogy nem Csokonai személyét, hanem egy adott költészeti hagyományt továbbéltető költői csoportot támad. E levél azonban már kiterjeszti a paródia hatókörét: a tévúton járó csoport szerinte Domby Márton Csokonai-kiadásában található rossz példát.²⁸ Az „ó” és „új” vagyis a „rossz” és a „jó” kifejezések egyaránt érthetők Domby Csokonai-értelmezésére, vagy a kötetbe bekerült „kárhoztatandó” versekkel kiegészített – „új”, de „rossz” – Csokonai-életműre. Kazinczy gúnyversében elsősorban az egyszerre normasértő és népszerű Csokonai-műveket említi: „az *Egy rossz követőhöz* című versében [...] aligha véletlenül kívánta a kárhoztatandó Csokonai-művek körét részben azonos szövegek (a *Békaegérharc* és a *Crimen raptus*, azaz *A' Tolvaj Isten*) említésével jellemezni: nyilván ő is tisztában volt ezen művek jelentős népszerűségével, amely a másolatokban való terjedést is magába foglalta.”²⁹

Pályája végén, 1830-ban már Csokonai ellen írt epigrammaként emlékszik művére. Ennek a „Csokonai” szónak a jelentése azonban már nem azonos az 1817-ben leírt „Csokonai” szóéval: Csokonai már nem majdnem-kortárs, akinek szövegei alakíthatók és törölhetők, mivel életműve és hatástörténete végleg kikerült Kazinczy hatásköréből. Ezt belátva felhagyott azzal a törekvésével, hogy kizárja a *Crimen Raptus*-féle műveket a Csokonai-kánonból, vagyis a *Crimen Raptus* támadása már nem csupán Csokonai egy hibája ellen irányul, hanem Csokonai ellen:

„De én Csokonay ellen Epigrammát is írtam, még pedig élest. – Boileau még Corneille ellen is írt, 's Göthének Schillernek ismeretesek Xenijáji. Az tehát a' kérdés, ha az a' szép Crímen Raptus és a' mit neki a' rím miatt mind elébe raktam, érdemlé e a' vesszőzést, 's a' Csombók Jankók és Csombók Sárák, kik Csokonaiban élnek hálnak még ma is, érdemlék e hogy eszméltre hozassanak.”³⁰

Kazinczy *Jövendölés* (vagy *Eggy rossz követőhöz*) c. verse szövegszerűen Csokonai 1795-ben írt *Lantomtól bútsúvételére* válaszolt:

Csokonai Vitéz Mihály

Lantomtól bútsúvétel

Bessenyei' Obojjára
Horváth' réz Trombitájára
Szabó' zengő Hárfájára
Mátyási' Tamburájára
Földi' érzékeny Lantjára
Kazinczi' Orphicájára
Pócsnak négy húrú Brátstsára
Gyöngyösinek Nablumára

---

holott az csak patikai és konyhai. – Sustorogó. Az Ódába nem illő szóval Cs. a' Földi halálára írt Ódában élt. – Kérdések' kérdése (pajkosságból kérdására változtatva) Rhédeyné halála. – Füstölt tömenezett. – Csombók Jankó mint John Bull és Jahnagel, a' rossz ízlésű emberek serege.”

²⁸ DOMBY Márton, *Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkáji*, Pest, 1817. Az MTAKK K 638/II, 140a oldalon megtalálható Kazinczy kijegyzésében a említett Csokonai-vers Domby kiadásából (Debreczeni Attila jegyzete).

²⁹ SZILÁGYI Márton, *Csokonai Vitéz Mihály pályafutása. Társadalomtörténeti kontextusok egy írói életpályához*, Akadémiai doktori értekezés, Bp., 2010, 199, 921. lj. (http://real-d.mtak.hu/271/4/SzilagyMarton_5_MU.pdf). Letöltve: 2012. 08. 20.)

³⁰ KazLev, 21/5139, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1830. 04. 09.

Apolló' dült Oltárára
Sőt minden Múzsák' szavára
Esküszöm, hogy utóljára
Függesztlek a' Bodzafára.³¹

A Csokonai-vers – Szilágyi Ferenc jegyzetei szerint³² – Domby kiadásáig nem lehetett szélesebb körben ismert. Ennek oka Szilágyi szerint elsősorban politikai volt: „a versben említett Szentjóni Szabó László és Kazinczy is 1795-ben, a Martinovics-per kapcsán politikai fogságba került; nem lett volna tehát ajánlatos a maga költői elnémulását éppen a politikailag elnémitott költők nevét idézve hangoztatni. Csokonai életében nem is jelent meg. Először Domby Márton adta ki 1817-ben, Csokonai-életrajzi függelékében, a költő addig kiadatlan művei között (125. l).”³³

Szilágyi a vers értelmezésének a kulcsát a politikai célzat mellett az iróniában látta: „Nyilvánvaló e rímhasználat ironikus célzata: Csokonai a ragrímeket gyártó versfaragókra, a »rigmisták«-ra utal vele, akiknek még mindig több sikerük van az országban az igazi költőknél.”³⁴ Szilágyi érvelése Juhász Géza véleményére támaszkodik: „Ki is figurázza ezt [ti. az önrímet – O. L.] a *Lantomtól búcsúvétel* 12 sorában, mely egyébként egy-egy hangszerrel remekül jellemzi költőtársait. Nosza, neki is gyűrűzik Kazinczy, s tovább parodizálja az ő keserves tréfáját, 14-ig duzzasztva föl az *ára* rímeteket [...]”³⁵

Vajon miért gondolta Szilágyi Ferenc, hogy Kazinczy „nem ismer[t]e föl az azonos ragrímekben megbúvó iróniát”?³⁶ A két neves Csokonai-kutató előtt vajon miért „nyilvánvaló” a „rímhasználat ironikus célzata”? Vajon nem csupán egy költői ötlet végigvitelét kell látni e versformában?

Az ironikus olvasat felfüggesztése a formai igénytelenség észlelését feltételezi, ami viszont a politikai célzatosság irodalomtörténeti elbeszélhetőségét kérdőjelezi meg: „Csokonai címjegyzékein viszonylag későn [1802-ben] bukkan föl. [...] Korábbi listáira föltehetőleg azért nem vette föl, mert a versben említett Szentjóni Szabó László és Kazinczy is 1795-ben, a Martinovics-per kapcsán politikai fogságba került.”³⁷ Irónia híján

³¹ CSOKONAI Vitéz Mihály összes művei, *Költemények* 3, s. a. r. SZILÁGYI Ferenc, Bp. 1992, 156–157.

³² Szilágyi Ferenc jegyzetei a *Lantomtól búcsúvétel*hez: uott, 748–755.

³³ Uott., 749.

³⁴ Uott., 753.

³⁵ JUHÁSZ Géza, *Csokonai verselése*, Studia Litteraria, 1963, 63. (Idézi: SZILÁGYI F., *i. m.*, 753.)

³⁶ SZILÁGYI F., *i. m.*, 754. Szilágyi Ferenc többször megismételte, hogy Kazinczy nem „értette” a verset: „csakugyan nem ismerte föl Csokonai versének voltaképpeni célzatát [...]” (uott, 754), „Kazinczy nyilvánvalóan félreértette az egész verset: nem vette észre a monoton ragrímekben megbúvó iróniát, kritikát” (uott, 755). Nehéz egyetérteni Szilágyi további érvelésével is, miszerint: „Mint egyik tanulmányunkban rámutattunk, a paródia címe az 1813-ban megjelent *Mondolat* gúnyképe alá írt vers utolsó soraira visszhangzik; maga a *Mondolat*-beli gúnyvers így szól:

A' bölts APOLLO' függve-hevert ezüst
Lantjára kezd egy Isteni bájoló
Erő patakka' folyini 's Pannon'
Énekesit heve lelkesíti
Örül Hazám – már láttya Te benned a'
Bóldog Jövendöt.

[...] Kazinczy Csokonai-ellenes indulata, s paródiájának megszületése onnan magyarázható, hogy azt hitte, az ortológusok a debreceni költőt akarják ellene kijátszani. (E föltevésére az adott alapot, hogy éppen a *Mondolat* évében, 1813-ban jelent meg Márton József díszes négykötetes Csokonai kiadása.)” (SZILÁGYI F., *i. m.*, 754.)

³⁷ Uott, 749. Sőt: „A Bibliában a zsidóság a babiloni fogság idején hegedűt az elkeseredés jeléül s az elnyomás elleni tiltakozásul a fűzfákra függesztette (ld. Zsolt. CXXXVII.). [...] Mindez jobban megvilágítja a *versben megnyilatkozó politikai elkeseredést*, amit Kazinczy és Szentjóni Szabó nevének említése is jól mutat.” (Uott, 752–753; kiem. O. L. Szilágyi F. elbeszélésében Kazinczy összetett jellemet kapott: politikatörténeti vonalon pozitív, irodalomtörténeti vonalon negatív szereplő lett.)

egyétérthetnék Kazinczyval, hogy ez egy „szerencsétlen darab”,³⁸ és feltételezhetnék azt is, hogy egyszerűen elégedetlen volt maga Csokonai is a versével, és ezért nem kívánta kiadni.

Kazinczyt bizonyára sértette a hozzá méltatlan, „ó” költőkkel való vegyülés, hogy – mint Juhász Gézánál – „költőtársak”-ká lettek Mátyásival, Póccsal, Gyöngyösivel. Ugyanígy sérthette a méltatlan versformába kerülés is. A versforma és műfaj kiválasztása ugyanis kultusztörténeti kérdés: a jókról és nagyokról epigrammát vagy ódát kell írni. A forma, a korban érvényes verstan szerint, szorosan összefügg a megjelenített téma rangjával. Csokonai együgyű rímű versében ezért joggal érezhette magát kényelmetlenül Kazinczy.

Az irónia nem „az azonos ragrímekben búvik meg”, hanem abban a lehetséges olvasatban, amely észreveszi a ragrímek mögé kellemetlen „költőtársak”-kal összezárt Kazinczy kétségbeesését. Kazinczy talán nemcsak Dombó Csokonaijára, hanem az őt foglyul ejtő versre is gondolt, amikor így fogalmazott: „Az ó és új ízlés, az ó és új Magyarország úgy egyesítetett benne, hogy az Olvasó kénytelen nevetni, káromkodni.”³⁹

1795-ös versében Csokonai a számára fontos, a korban nagy hatású költőket sorolta fel, mindenféle értékítélet nélkül. Kazinczy életművének egyik legnagyobb teljesítménye az értékek odaítélése és kiosztogatása, a differenciálás volt. A Csokonai-vers 1817-es felbukkanása egy idejét múlt, kritika előtti állapotot mutatott fel – éppen Kazinczy „legkritikusabb” időszakában, és éppen Kazinczy nevének segítségével. Ebből Kazinczy mélységes iróniát olvashatott ki: ha az értékek időben változnak, féltő, hogy Csokonai együgyű versét paródiává érleli az idő, és ő, Kazinczy, ott ragad az „ó” költők között egy „ó” versben, a kánon peremén.

---

³⁸ L. a Dessewffynek írt 1817-es idézett levelet.

³⁹ L. a Dessewffynek írt 1817-es idézett levelet.